

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana Jana Zygmunta Trusewicza pt. *Rozwój chirurgii w Olsztynie po II wojnie światowej ze szczególnym uwzględnieniem wpływu tradycji wileńskiej*

Przedstawiona do recenzji praca doktorska Pana Jana Zygmunta Trusewicza stanowi ważne uzupełnienie badań nad znaczeniem i rolą wpływu medycyny wileńskiej na kształtowanie się powojennej sytuacji w służbie zdrowia w Olsztynie. Stanowi również istotny wkład w prowadzone obecnie interdyscyplinarne badania nad spuścizną Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie.

Zgromadzone, wyczerpujące do badanej problematyki, piśmiennictwo, podkreśla umiejętności Doktoranta w poszukiwaniu bibliograficznych i archiwalnych materiałów źródłowych. Na szczególne podkreślenie zasługuje wykorzystanie źródeł archiwalnych, w tym zbiorów archiwów olsztyńskich: Archiwum Państwowego, Archiwum Biblioteki Muzeum Warmii i Mazur, Archiwum Oddziału Chirurgii Dziecięcej Szpitala Dziecięcego, Archiwum Szpitala Miejskiego (dawniej Mariackiego), a także Litewskiego Centralnego Archiwum w Wilnie i Centralnego Archiwum Wojskowego w Rembertowie. Ważnym materiałem źródłowym są archiwa rodzinne - Barbary Rymian, Tadeusza Matulewicza czy też samego Doktoranta. Autor korzystał również z zasobów zgromadzonych w bibliotekach Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego i Uniwersytetu Wileńskiego, Bibliotece Wojewódzkiej w Olsztynie, Głównej Bibliotece Lekarskiej w Warszawie oraz Muzeum Historii Medycyny Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego. W prezentowanym wykazie znajdują się jeszcze skromne źródła drukowane oraz opracowania. Te z kolei bardzo rozbudowane, zawierają wszystkie odnalezione przez Doktoranta materiały, w tym również źródła (W. Zahorski, *Przewodnik po Wilnie*, Wilno 1933). Wydaje się jednak wskazane, aby dokonać pewnego uporządkowania tych publikacji, poprzez wyróżnienie na przykład wspomnień, pamiętników, słowników czy artykułów prasowych. Pozwoliłoby to wyraźnie pokazać zgromadzone i wykorzystane w pracy publikacje. Budzi moje wątpliwości także zatytułowanie stron zaczerpniętych z Internetu, źródłami. Rozumiem, że w dobie wszechogarniającej nas sieci komputerowej, materiały tam zawarte dość często uważane są za źródła. Jednak nie zawsze, za takie można i

WPLYNEŁO DO DZIEKANATU
Wydziału Nauk o Zdrowiu

dnia 11.03.2014

powinno się je uznać. Często trudno dokonać krytyki tych „źródeł” czyli zdobyć o nich wiedzę, stwierdzić autentyczność. A przecież analiza krytyczna źródeł historycznych stanowi dla historyka punkt wyjścia do pracy badawczej. Strony internetowe są bardziej opracowaniami i to często bez podania wiadomości skąd autor/autorzy je zaczerpnęli. Wydaje się zatem bezpieczniejsze stosowanie zwrotu: strony internetowe czy prace w wersji elektronicznej.

W recenzowanej pracy pt. *Rozwój chirurgii w Olsztynie po II wojnie światowej ze szczególnym uwzględnieniem wpływu tradycji wileńskiej*, Autor zajął się przedstawieniem wpływu tradycji wileńskiej medycyny na organizację i rozwój chirurgii w Olsztynie po II wojnie światowej. Jednak mam pewien problem z cezurą pracy. Z tytułu nie wynika, kiedy kończy się badany okres. W pewnym zakresie wątpliwości zostały rozwiane w następnych rozdziałach, gdzie Doktorant pisze: „Chronologia pracy obejmuje okres od końca XIX wieku do lat 60. XX wieku” (s. 12, 13). Natomiast na s. 11 wspomina iż jednym z celów szczegółowych pracy jest przedstawienie stanu medycyny w Olsztynie od początków powstania miasta do połowy XX wieku. Zatem lata 50. czy 60. XX wieku stanowią kres rozważań i dlaczego właśnie one? Przecież aż trzech z czterech nestorów olsztyńskiej chirurgii żyło dłużej. Co tak istotnego wydarzyło się w chirurgii olsztyńskiej, iż stanowi ważną granicę kończącą badania? Autor nie zamieścił również żadnego komentarza, wyjaśniającego, dlaczego z kolei końcówka XIX wieku stanowi wstęp jego rozważań? (mimo że w tytule pracy zaznaczono, iż za początek badań uznać należy zakończenie II wojny światowej).

Wyniki poszukiwań badawczych prezentuje Autor na 269 stronach, przy czym zasadniczy tekst obejmuje 168 stron. Do tego dołączone zostało streszczenie w języku polski i angielskim, wykaz skrótów, bibliografia, spis fotografii i niezwykle bogaty Aneks, w którym Doktorant zamieścił dokumenty ukazujące kolejne etapy kształtowania się służby zdrowia w Olsztynie, w tym wytyczne, sprawozdania, protokoły, zaświadczenia, a także materiały związane z chirurgami olsztyńskimi, przybyłymi z Wilna, doktorach Janie Janowiczu, Florianie Piotrowiczu, Janie Rymianie oraz Mieczysławie Pimpickim.

Powstała interesująca praca, w układzie chronologiczno-problemowym, składająca się z 5 rozdziałów. We Wstępie Autor przedstawił stan leczenia w Olsztynie po II wojnie światowej, ograniczając się, jak wynika z tytułu, do chirurgii. Otrzymujemy tutaj opis dziejów medycyny sięgający aż do XIV wieku, kiedy pojawiły

się w mieście pierwsze formy opieki o charakterze przytułkowym. W wyniku pierwszego rozbioru Polski, Olsztyn wraz z Warmią znalazła się w granicach Królestwa Prus i niestety systematycznie spadała liczba mieszkańców pochodzenia polskiego. Na przełomie XIX i XX wieku powstało na terenie miasta kilka szpitali, a także klinik prywatnych. Jak słusznie zauważył Autor w chwili zakończenia II wojny światowej służba zdrowia w mieście praktycznie nie istniała. Należało ją zorganizować od podstaw, w oparciu o nowy personel medyczny, nowe prawodawstwo i dla nowych obywateli.

W rozdziale drugim przedstawione zostały cele i założenia pracy. Przy czym tym najważniejszym celem, zdaniem Doktoranta, jest udokumentowanie powstania i rozwoju chirurgii w Olsztynie, w oparciu o kadry, które wykształcenie i praktykę zawodową zdobywały w okresie międzywojennym w Wilnie, na Uniwersytecie Stefana Batorego i miejscowych szpitalach. Natomiast wśród celów szczegółowych wymienia Autor: przedstawienie procesu organizowania służby zdrowia na terenie miasta, ukazanie postaci lekarzy wileńskich tworzących podwaliny olsztyńskiej chirurgii i sytuację ludności wileńskiej po zakończeniu wojny oraz stan medycyny od początków powstania miasta do połowy XX wieku.

Następnie w rozdziale III przedstawione zostały materiały i metody wykorzystane w pracy. Autor nie tylko wymienia odwiedzone placówki, archiwa i biblioteki, ale również przedstawia problemy, które napotkał podczas poszukiwania materiałów. Wiele dokumentów nie zachowało się do naszych czasów, zostało zniszczonych w okresie działań wojennych lub już po wkroczeniu do miasta Armii Czerwonej. Niewłaściwe przechowywanie tych ocalałych materiałów wpłynęło na ich stan, stąd rozdarcia, przebarwienia, ślady po użyciu wszechobecnych niegdyś spinaczach. Jednocześnie, jak podkreśla Doktorant „wielokrotnie był pierwszą osobą, która przeglądała te archiwalia po 80 latach od ich utworzenia” (s. 14). Wykorzystanie dokumentów źródłowych jest podstawowym walorem pracy. Nieocenionymi materiałami były również rozmowy ze świadkami wydarzeń, związanymi z działalnością Armii Krajowej oraz pracownikami oddziału chirurgicznego czy rodzinami. Za kilka lat spotkania takie będą już niemożliwe i stracimy możliwość kontaktu z bezpośrednimi uczestnikami historii. Tym bardziej docenić należy wysiłki Autora. Wartościowe dla badań były również akta osobowe lekarzy, podziwiam również wielkie zaangażowanie w ich zdobywaniu, szczególnie w Centralnym Archiwum Wojskowym w Rembertowie, co nie należy do łatwych zadań. Znaczący

wkład miało również wykorzystanie czasopiśmiennictwa medycznego, gdzie odnaleźć możemy opisy przypadków, wykorzystanie nowych metod i sposobów, wskazujących wielkie zaangażowanie lekarzy w pracę i konieczność przedstawiania wyników własnych badań.

Zasadnicza część pracy znajduje się w rozdziale 4 noszącym tytuł Wyniki i podzielonym na 5 podrozdziałów. Pierwsze dwa z nich są ważnym wątkiem badania, gdyż ukazano w nim zmiany ludnościowe i terytorialne Polski po II wojnie światowej. Doktorant zwrócił uwagę na wpływ zmian kształtu granic powojennej Polski na sytuację geopolityczną. Utrata przez nasz kraj Kresów Wschodnich, z Wilnem i Lwowem na rzecz ZSRR i przejęcie terenów północnych i zachodnich, spowodowało przesiedlenie/exodus mieszkańców tych ziem. Polaków na ziemie odzyskane i Niemców na zachód. Sytuację tę chyba najlepiej poznali mieszkańcy Wilna i Wileńszczyzny. Autor szczegółowo przedstawia nam miasto w okresie międzywojennym, jako prężnie rozwijający się ośrodek naukowy i kulturalny oraz problemy wojennych czasów. Jeszcze przed zakończeniem wojny ludność polska była zmuszana przez władze radzieckie do opuszczania swych domów. Sprzyjał temu wszechobecny terror, denuncjacje, aresztowania, przesłuchania, groźby wywózki do łagrów, a także przymusowe wcielania do Armii Czerwonej.

W kolejnej części (IV.2 i IV.2.1) przedstawione zostały dzieje Uniwersytetu Wileńskiego, od momentu powstania w 1579 r. Zbędnym w kontekście tytułu pracy wydaje się pisanie o działaniach zmierzających do powołania uczelni, funkcjonowania poszczególnych wydziałów, profesorach literatury czy nauk ścisłych oraz o Wileńskim Towarzystwie Lekarskim (IV.2.4). Zagadnienia te dokładnie już znane i wielokrotnie były opisywane. Wydaje się jednak że jak wielu badaczy, Autor starał się wykorzystać wszystko, na co udało się natrafić w żmudnych badaniach. Zrozumiał jest również zachwyty nad historią szacownej instytucji, jednak pracę doktorską musi cechować określona w tytule cezura i tematyka. Niewątpliwie z korzyścią dla pracy byłoby wyłączenie skupienia się na losach wydziału lekarskiego i to dopiero od jego reaktywacji w 1919 r., podobnie jak podkreślenie znaczenia Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego w kształtowaniu rozwoju naukowego lekarzy-chirurgów w badanym okresie.

Istotne natomiast dla prowadzonych badań jest przedstawienie historii Kliniki Chirurgicznej (IV.2.3) i jej wpływu na rozwój olsztyńskiej medycyny oraz część (IV.2.5) poświęcona wpływom Uniwersytetu Stefana Batorego na tworzenie się środowisk

medycznych w powojennej Polsce. Jak wynika z badań Doktoranta, zmiana granic i ewakuacja kadry naukowej uniwersytetu wileńskiego na ziemie polskie, wyraźnie wpłynęła na kształtowanie się wydziałów lekarskich w Gdańsku, Lublinie, Poznaniu, Łodzi, Białymstoku, Warszawie, Krakowie oraz Katowicach.

W części IV.5 prezentuje Autor organizację chirurgii w Olsztynie, która jak przedstawił silnie związana była ze zmieniającą się sytuacją geopolityczną. Jej skutkiem był napływ lekarzy, pochodzących z Wilna i stworzenie podwalin pod „olsztyńską szkołę chirurgii”, „najlepszego ośrodka chirurgicznego w Polsce” (s. 85) i to pomimo braku ośrodka akademickiego. Wraz z przybyciem lekarzy, ale także personelu medycznego, porządkowaniem miasta tworzone były kolejne oddziały i poradnie, niezbędnie potrzebne ludności, pozostawionej zupełnie bez opieki, a narażonej na pojawiające się epidemie chorób zakaźnych m.in. duru brzuszego, czerwonki, błonicy oraz chorób wenerycznych i świerzbu (IV.3.3). Zaznaczyć należy tutaj również wsparcie Ministerstwa Zdrowia, które wydało zarządzenie z wytycznymi obowiązującymi przy tworzeniu placówek szpitalnych. Autor pieczołowicie wymienia kolejne powstałe placówki oraz osoby podejmujące trud zorganizowania nowych miejsc pracy. Wspomniane zostały również ciekawe przypadki, ale również trudności, na jakie narażony był personel i pacjenci, w tym brak leków, sprzętu, narzędzi chirurgicznych, co w konsekwencji niejednokrotnie skutkowało śmiercią chorych. Doktorant podkreślił także, że wraz ze zmieniającą się sytuacją polityczną i gospodarczą, uzupełnianiem braków i doposażeniem placówek, rozpoczęło się szkolenie młodego pokolenia lekarzy. Ten fakt właśnie wyraźnie podkreśla rozwój olsztyńskiej chirurgii po II wojnie światowej i stanowi istotny dowód na kształtowanie się procesu budowania nowych specjalności w mieście, w oparciu o tradycję wileńską.

W części IV.5.2 Autor przedstawił najważniejsze postacie olsztyńskiej chirurgii proweniencji wileńskiej, począwszy od pierwszego polskiego chirurga w Olsztynie dr Floriana Piotrowskiego, po dr Jana Janowicza, Mieczysława Pimpickiego oraz Jana Rymiana. Wszyscy oni wyróżniali się niezłomną postawą przez całe swoje życie, uczestniczyli w konspiracji, podejmowali się pomocy chorym w trudnych i niebezpiecznych warunkach podczas II wojny światowej, byli organizatorami budowanej w zasadzie od podstaw chirurgii olsztyńskiej. Jednocześnie jednak Autor, wskazał na ich działalność poza medyczną, pasje żeglarskie oraz społecznikowskie.

Podsumowanie treści poszczególnych rozdziałów i potwierdzenie odpowiedzi na cele podstawowe i szczegółowe zamieścił Doktorant w części zatytułowanej Wnioski, wskazując na najważniejsze zakresy podjętych badań.

Z obowiązku recenzenta pragnę zwrócić uwagę, na drobne literówki, powtarzanie faktów (m.in. informacja o przybyciu dr F. Piotrowskiego do Olsztyna znajduje się na s. 10, 52, 59, 63, 68, 128; wydarzenia z 20.01.1946 r. opisane są na s. 89, 130), nadmierne dzielenie tekstu, jednozdaniowe akapity oraz nie zamieszczanie pod biogramami znajdującymi się w przypisach, informacji o ich pochodzeniu.

Powyższe odnotowane przez Recenzenta uwagi i niedopatrzenia nie podważają wartości niniejszej pracy, jej walorów poznawczych. Rozprawa pomimo nieuniknionych niedociągnięć jest pierwszą w literaturze przedmiotu, co podkreśla sam Autor, próbą pokazania wpływu medycyny wileńskiej i ludzi z nią związanych, na rozwój chirurgii olsztyńskiej. Podjęte badania pozwoliły również ocalić i zachować pamięć o Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, jego tradycjach i naukowych osiągnięciach. Recenzowana przez mnie rozprawa doktorska spełnia wymogi pracy naukowej na stopień doktora nauk medycznych.

W związku z powyższym zwracam się do Rady Wydziału Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku o dopuszczenie lekarza Jana Zygmunta Trusewicza do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

KIEROWNIK
Katedry Nauk Społecznych i Humanistycznych
Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach
Anna Marek
dr hab. n. hum. Anna Marek